

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: сучасні та історичні контексти, компаративні ретроспекції

Олег ПІХ

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
центр дослідження українсько-польських відносин,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(Львів, Україна), olpikh@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2304-9002>

Історична пам'ять та історична політика як елементи конфронтації у відносинах Польщі й Росії (1991–2020 рр.)

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.06.004>

УДК: [94:327.8(438:470+571)]«1991/2020»

Анотація. Мета дослідження – проаналізувати вплив історичної пам'яті та історичної політики на формування двосторонніх відносин Польщі й Росії в 1991–2020 рр. **Методологія** ґрунтується на принципі історизму та об'єктивності, які дозволяють комплексно й неупереджено підійти до розглянутих у статті процесів, подій, фактів. Також застосовано методи історіографічного аналізу, хронологічний, порівняльноісторичний, аналізу, узагальнення. **Наукова новизна.** Висвітлено і проаналізовано малодосліджену в українській історіографії проблему щодо ролі історичної пам'яті та історичної політики у відносинах Польщі й Росії, окреслено зв'язок між активізацією в політичній сфері історичних дискусій та виникненням елементів непорозуміння, конфронтації у двосторонніх взаєминах, а також те, що на процес і форми історичного примирення обох держав впливали як внутрішні, так і зовнішньополітичні чинники. Встановлення ключових аспектів політики пам'яті й історичної політики Росії дають можливість оцінити цілі та завдання агресивної гуманітарної експансії Росії щодо сусідніх держав, зокрема України. **Висновки.** В історії відносин Польщі й Росії чимало трагічних сторінок, особливо це стосується подій ХХ ст., відгомін про які залишається в історичній пам'яті та суспільній свідомості донині. Спроби польського керівництва після падіння комуністичної системи побудувати відносини з Росією в тому числі й на основі історичного примирення, ускладнювалися діаметральною протилежністю історичної політики обох держав щодо певних подій. Хоч у питанні подолання важкої спадщини Варшаві й удалося добитися деяких поступок від російської влади, утім реального взаєморозуміння в історичній площині досягнуто не було. Великою мірою це зумовлювалося тим, що російська інтерпретація історичних подій поступово трансформувалася в один з інструментів здійснення агресивної зовнішньої політики.

Ключові слова: Польща, Росія, польськоросійські відносини, історична пам'ять, історична політика, гуманітарна експансія.

Ставши в 1989 р. на шлях демократичної трансформації Республіка Польща отримала можливість вибудувувати суверенну внутрішню та зовнішню політику. Натомість для Російської Федерації нові геополітичні зміни стали особливо болючими, адже вона випала з розряду наддержав (щоправда мала амбіції повернути втрачений статус). Рішуча переорієнтація на Захід та розрив із комуністичним минулим загострювали відносини Польщі з Росією, яка прагнула відновити сфери впливу на міжнародній арені та, особливо, на обширах колишнього СРСР і «соціалістичного табору». Політичні розбіжності, доповнені цивілізаційними (історичними, культурними, релігійними), підсилювалися трагічними сторінками минулого, взаємними упередженнями, ворожечєю, стереотипами. Негативне взаємсприйняття крізь призму історії, закріплене значною мірою в колективній свідомості та уявленнях обох народів, неабияк сприяло використанню історичних фактів для маніпулювання в політичних цілях. Спроби польських і російських політиків досягти примирення наштовхувалися на відмінні інтерпретації історичних подій та процесів. Також ситуацію ускладнювало намагання підлаштувати результати історичних досліджень під політично обумовлені цілі історичної політики. З українського погляду дослідження даної проблеми також має важливе значення, адже вона пов'язана зі схожими питаннями інтерпретації трагічних сторінок історії в українсько-польських відносинах та спробами на сучасному етапі протистояти агресивній експансіоністській історичній політиці Росії.

Вказана тема знайшла висвітлення переважно в польській та російській історіографії. Насамперед варто відзначити спільну працю, в якій узагальнено результати роботи Польсько-російської групи зі складних питань і зроблено спробу порівняння поглядів російських та польських дослідників на складні проблеми двосторонніх відносин, починаючи з 1917 р. й до першого десятиліття ХХІ ст.¹ Вагомий внесок у дослідження політичних та історичних проблем польсько-російських відносин у контексті східної політики Варшави зробили польські фахівці М.Столярчик, К.Федорович, Р.Земба, Р.Чахор, Б.Ціхоцький, С.Веремюк, С.Белень, С.Домарадзький, К.Словінський, Я.Селезінь, Д.Миронюк та К.Женгота зосередилися на вивченні основних аспектів у діяльності Польсько-російської групи зі складних питань. Російський погляд на проблеми польсько-російського історичного діалогу представлено у працях полоністів М.Бухаріна, Л.Ликошиної, Д.Офіцєрова-Бельського, І.Яжборовської та ін. Водночас, звертає на себе увагу те, що в останні роки історична політика РФ формувалася під впливом неоімперських й експансіоністських завдань, а тому в російській історіографії дедалі частіше проявляється політично зумовлений та ідеологізований підхід до вивчення історичних проблем. Із-поміж українських дослідників окремі аспекти проблеми розкрито в розвідках О.Васюти, Н.Буглай.

Одним із чинників польсько-російських незгод, а подекуди навіть конфронтацій, на політичному рівні був значною мірою негативний історичний досвід двох народів та принципово різна ідеологічна інтерпретація історії. Спільне минуле, з погляду польського суспільства, було сповнене численних кривд із боку Росії: поділи Речі Посполитої, злочини сталінського режиму під час Другої світової, повоєнний контроль. Це спричиняло вибудовування образу Росії й росіян як держави та нації, традиційно ворожих Польщі й полякам². У розумінні польської сторони без розв'язання проблеми суперечливих, трагічних сторінок історії неможливо налагодити повноцінні добросусідські відносини. Економічні, політичні, культурні зв'язки в перспективі мали б розвиватися за умов відсутності нашарувань історичного минулого. Важливою

¹ Бѣлыя пятна – чѣрныя пятна: Сложные вопросы в российско-польских отношениях / Под общ. ред. акад. А.В.Торкунова, проф. А.Д.Ротфельда. – Москва, 2010. – 823 с.

² *Stolarczyk M.* Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992–2015. – Katowice, 2016. – S.264.

моральною складовою було також показати, що винні й через тривалий час будуть покарані, а влада, котра вчиняла злочини, обов'язково відповідатиме за скоєне³.

Наполегливе прагнення поляків з'ясувати причини трагічних подій сприймалося в Росії нервово. Кремль від самого початку відкинув концепцію польсько-російського історичного примирення на основі досвіду Польщі й Німеччини, тобто трактування злочинів сталінського режиму співмірними з нацистськими злодіяннями під час Другої світової війни, а отже заперечував проти визнання РФ як правонаступницею СРСР заподіяних полякам кривд⁴. Росія фактично поставила відсутність дискусії з цього питання абсолютною умовою для укладення договору про дружбу і співробітництво⁵. У Москві вважали, що провина за Катинь та події Другої світової лежить на сталінському режимі, до якого РФ не має жодного відношення, а справжню мотивацію польської сторони вбачали в намаганні «розбурхати антиросійські настрої» в польському суспільстві⁶. Водночас, на думку деяких фахівців, жорстка позиція РФ в історичних питаннях мала вагомі причини. Так, в умовах різкого зламу попереднього суспільно-політичного устрою та послаблення геополітичного становища Росії в 1990-х рр., за відсутності у країні економічних і соціальних зрушень, для ефективнішого функціонування російському суспільству потрібно було дійти певного ступеня консолідації на основі загального набору норм, цінностей і моделей поведінки. Це змушувало російське керівництво шукати елементи національної гордості в історичному минулому⁷. Однак залишалося питання: які цінності та моделі з минулого зможуть стати об'єднавчим чинником? У цьому контексті особливого значення набула історична пам'ять про «Велику Перемогу» у Другій світовій війні та «визволення світу від нацизму», що стали можливими завдяки «героїчному російському народу». Ці події стали символом, на якому будувався фундамент свідомості поколінь радянських, а згодом російських громадян. Міфологізація подій війни ставала єдиним стовпом національної гордості, основою картини світу для простого росіянина. Тому польський дослідник С.Домарадзький і ставить питання: як у такій ситуації можна було узгодити польське прагнення до історичної правди з російським міфом про Другу світову війну?⁸

Перші польсько-російські контакти після розпаду СРСР засвідчили не лише низку політико-економічних проблем у двосторонніх відносинах, але й відмінні акценти у трактуванні історичних подій. Так, обговорюючи підписання у травні 1992 р. договору про дружбу і співробітництво, польська сторона намагалася включити в документ положення про засудження сталінських злочинів проти поляків і можливість компенсації постраждалим від цих репресій. Однак російське керівництво категорично відмовилося від згадок про історичні події у преамбулі договору, хоч і пішло на узгодження спільної заяви президентів Польщі та Росії щодо засудження «тоталітаризму в усіх його проявах»⁹. Водночас закріплювався загальний інструментарій стосовно збереження культурних цінностей, пам'яток, об'єктів, пов'язаних з

³ Domaradzki S. Polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich po roku 1989 // Państwo i Społeczeństwo. – 2008. – №2. – S.31.

⁴ Бухарин Н.И. Россия – Польша: Опыт двадцатилетних отношений: 90-е гг. XX в. – первое десятилетие XXI в. – Санкт-Петербург, 2013. – С.22; Яжборовская И.С. Катинское дело: на пути к правде // Вопросы истории. – 2011. – №5. – С.31.

⁵ Fedorowicz K. Polacy i Rosjanie wobec polityki historycznej – sukcesy i porażki // Rosjanie: Historia i kultura. – Szreniawa, 2014. – S.100.

⁶ Fedorowicz K. Stosunki polsko-rosyjskie w polskiej polityce wschodniej (1991–2001) // Sprawy Wschodnie. – 2004. – №1(5). – S.40.

⁷ Domaradzki S. Polityka historyczna... – S.32; Banaszkiwicz M. Zapętenia polityki historycznej – przypadek rosyjski // Państwo i Społeczeństwo. – 2008. – №2. – S.11.

⁸ Domaradzki S. Polityka historyczna... – S.32.

⁹ Бухарин Н.И. Россия – Польша... – С.16; Fedorowicz K. Polacy i Rosjanie wobec polityki historycznej... – S.100.

історико-культурною спадщиною іншої сторони. Польща та Росія висловлювали згоду на вшанування й догляд за місцями пам'яті на власній території, доступ до них. У контексті положень про науковий обмін та сприяння циркуляції інформації між ученими один із пунктів договору також визначав правила зберігання й повернення «культурних та історичних цінностей, у тому числі архівних матеріалів, які були втрачені, незаконно вилучені чи іншим чином незаконно передані на територію іншої сторони»¹⁰. На цій основі згодом було розсекречено частину архівних документів щодо розстрілу польських офіцерів у Катині та інших справ, які передавалися польській стороні під час зустрічей лідерів держав. Першу частину з них ще 1992 р. президент РФ Б.Єльцин вручив польському очільникові Л.Валенсі¹¹.

На шляху розв'язання болючих питань у реалізації історичної політики 22 лютого 1994 р. сторони підписали міжурядову угоду про поховання та меморіали жертв війн і репресій¹². Для Польщі це мало важливе значення при формуванні фундаменту можливого майбутнього примирення й порозуміння в історичній площині, адже документ визначав механізми поводження з місцями пам'яті, закріплював зобов'язання щодо належного їх утримання, а також можливість установлення особистих даних захоронених осіб для подальшого перепоховання.

Таким чином деякі елементи історичної політики, висунуті польською владою, попри заперечення російської сторони, поступово враховувалися на законодавчому рівні обох держав. Водночас змістовно більшість положень зазначених домовленостей не виходили за межі типових формулювань, характерних для міжнародних нормативно-правових актів. На практиці під час переговорів при намаганні узгодити конкретні історичні факти російська сторона відмовлялася брати на себе будь-які зобов'язання чи навіть визнавати наявність проблеми, а вже підписані нормативно-правові акти стали по суті максимальним досягненням у питаннях відновлення історичної пам'яті в польсько-російських відносинах того періоду.

У другій половині 1990-х рр. головним питанням, що загострювало польсько-російські відносини, була євроатлантична інтеграція Польщі, що відсувало проблему спільної історії дещо на другий план. Після парламентських виборів у вересні 1997 р. до влади прийшла коаліція правих партій «Солідарність» і «Союз свободи». Праві сили більш прагматично підходили до відносин із РФ, відзначаючи продовження неоліберальних традицій в її міжнародній політиці. Здійснені офіційною Москвою заходи з протидії вступу Польщі до НАТО засвідчили неготовність Росії відкинути радянські ідеологеми часів «холодної війни». Водночас приєднання до Північноатлантичного альянсу для Польщі мало важливе значення також із погляду історичної політики, адже засвідчувало рішучий розрив із політичним та ідеологічним впливом СРСР чи Росії на її зовнішню або внутрішню політику. До того ж негативно позначилася на польсько-російських відносинах заява міністра закордонних справ РФ від 14 вересня 1999 р. про те, що вступ Червоної армії на територію Польщі в 1939 р. нібито не був актом агресії¹³.

¹⁰ Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Moskwie dnia 22 maja 1992 r. [Електронний ресурс]: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19930610291>

¹¹ *Ажборовская И.С.* Катинское дело... – С.31; *Сусоева А.С., Нагорная О.С.* Россия и Польша в тени Катини: роль исторической памяти в современных международных отношениях // Управление в современных системах. – 2016. – №2(9). – С.19.

¹² Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r. [Електронний ресурс]: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19941120543>

¹³ *Domaradzki S.* Polityka historyczna... – S.36.

Відновлення діалогу в більш прагматичній площині у 2000–2004 рр. збіглося з проголошенням у перший період президентства В.Путіна курсу на європеїзацію РФ, а також із посиленням координації Росії та НАТО в рамках боротьби зі світовим тероризмом після подій 11 вересня 2001 р. у США¹⁴. За цих умов Варшава могла стати прикладом успішної співпраці з країнами Центрально-Східної Європи. Політичному діалогу посприяла й перемога на парламентських виборах у Польщі лівоцентристських сил, які, на думку російських дослідників, у своїй політиці були схильні до нормалізації відносин із Росією. Натомість провину за провал двосторонніх взаємин у попередній період вони беззастережно покладали на польських правих на чолі з діячами «Солідарності», котрі, на думку російського історика М.Бухаріна, «перебували в полоні старих і нових ідейно-політичних історичних схем і стереотипів стосовно Росії»¹⁵.

Заходами, що спонукали обидві сторони до перегляду взаємовідносин у питаннях історичної пам'яті, стало відкриття польських меморіальних комплексів у Катині 22 липня та Мідному 2 серпня 2000 р., в яких брали участь прем'єр-міністр Польщі Є.Бузек і віце-прем'єр РФ В.Христенко. Наступного року очільник польського МЗС, перебуваючи в Москві, передав російській стороні документи щодо інтернованих у 1920 р. червоноармійців, зазначивши, що польські архіви відкриті для дослідників¹⁶.

Ушанування пам'ятних місць та поминальні заходи з погляду польської влади й суспільства загалом мали важливе значення для відновлення історичної пам'яті та налагодження порозуміння між державами у складних питаннях історичного минулого, могли стати нагодою для початку розв'язання наболілих спірних історичних питань¹⁷. Зі свого боку росіяни сподівалися, що це був поворотний момент, який дозволить зняти історичні питання з порядку денного двосторонніх відносин. Як виявилось, надалі на цьому шляху виникло чимало перепон, хоча в питанні історичної політики обидві сторони відзначали позитивну динаміку.

Свідченням переходу міждержавних відносин на новий рівень став державний візит до Польщі російського президента В.Путіна 16–17 січня 2002 р. Польська сторона позитивно оцінила ініціативу останнього покласти квіти до монумента Армії крайовій у Варшаві та передачу особистих документів керівника еміграційного уряду в Лондоні В.Сікорського¹⁸. Відтак польсько-російські відносини набули фактично системного характеру. У 2002–2004 рр. на тлі постійних контактів на найвищому рівні відбувалися спроби сторін досягти компромісів у питаннях подолання впливу історичної пам'яті на взаємини. Наслідком дискусій між політиками двох держав стало започаткування очільниками зовнішньополітичних відомств В.Цімошевичем та І.Івановим у 2002 р. Польсько-російської групи зі складних питань, покликаної за можливості звести взаємні претензії щодо подій минулого до спільного знаменника¹⁹. Утім конструктивною її роботу 2002–2008 рр. назвати було важко, адже за цей період відбулося лише два засідання²⁰.

¹⁴ *Офицеров-Бельский Д.В.* Россия и Польша: неизбежное соседство? // Вестник МГИМО-Университета. – 2014. – №6(39). – С.20.

¹⁵ *Бухарин Н.И.* Россия – Польша... – С.36.

¹⁶ *Fedorowicz K.* Polacy i Rosjanie wobec polityki historycznej... – S.104.

¹⁷ *Буглай Н.М.* Польсько-російські відносини на початку XXI ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип.48. – Запоріжжя, 2017. – С.309.

¹⁸ Официальный визит В.В.Путина в Польшу 16–17 января 2002 г. [Електронний ресурс]: <http://kremlin.ru/events/president/trips/45738>

¹⁹ *Буглай Н.М.* Польсько-російські відносини на початку XXI ст. – С.310.

²⁰ *Mironyuk D., Żegota K.* Działalność polsko-rosyjskiej grupy do spraw trudnych na rzecz przewycięzania roznic w ocenie historii stosunków polsko-rosyjskich: geneza – przebieg współpracy – osiągnięcia // Polityka pomnikowa w Polsce wobec poradzieckich miejsc pamięci / Red. A.Żukowski, M.Chelminiak, W.Kotowicz, K.Żegota. – Olsztyn, 2016. – S.142.

Водночас варто усвідомлювати, що, відходячи від побудови демократії західно-європейського зразка та повертаючись до авторитарного управління, путінський режим прагнув використовувати для свого зміцнення елементи історичних міфів комуністичного періоду (риторику, символи, підходи до розв'язання проблем), а отже не був готовий до політичного визнання трагічних сторінок історичних подій²¹. До того ж у Росії панувало переконання, що компромісна позиція менш дієва, а великодушність може бути сприйнята іншою стороною як вияв слабкості²². Тож російське трактування історичної правди починало дедалі частіше базуватися не на фахових дослідженнях і дискусіях, а ставало знаряддям у відновленні геополітичних позицій на міжнародній арені. Як наслідок, путінська історична політика ставала повною протилежністю польському тлумаченню історії²³.

Події, пов'язані з президентськими виборами в Україні 2004 р., та активну участь польського політикуму в них у Росії сприйняли як відкрите втручання в її сферу інтересів. Позитивні моменти у відносинах попередніх років між Варшавою й Москвою відходили в минуле, натомість загострювалися розбіжності щодо поширення впливів на терени спільного сусідства. Радикалізації зазнало обговорення питання історичної політики, зокрема трактування представниками кожної зі сторін проблем, пов'язаних із відзначенням 60-річчя закінчення Другої світової війни.

На початку 2000-х рр. у РФ зростало ідеологічне значення річниць перемоги над нацизмом. Зокрема 2005 р. черговий ювілей проходив не лише в контексті вшанування жертв війни, а значною мірою трактувався як ідеологічна платформа для закріплення статусу Росії як країни, що зробила «основний внесок» у перемогу, була «визволителькою Східної Європи» та ін. Москва гостро реагувала на будь-які спроби трактування історичних подій, котрі відрізнялися від її бачення. Так, критику поляками пакту Молотова – Ріббентропа та участь СРСР у подіях вересня 1939 р., або ж засудження окупації балтійських держав у Кремлі сприймали не інакше як вияви «русофобії»²⁴. 12 лютого 2005 р. російське МЗС звинуватило польську сторону в намаганні «спотворити наслідки Ялтинської конференції», в «переписуванні» результатів Другої світової війни²⁵. У березні того ж року російська прокуратура повідомила про закриття справи щодо вбивств польських військовиків у Катині через закінчення термінів давності та, відповідно, відмовилася трактувати ті події як злочин проти людяності²⁶. Оголошені російським слідством висновки були негативно сприйняті в Польщі, адже вони йшли всупереч з обіцянками президента Росії В.Путіна провести належне розслідування. Загалом це засвідчило значні відмінності у трактуванні питань історії та стало каталізатором подальшого загострення відносин. У зв'язку з невирішеністю проблем історичної пам'яті в Польщі навіть розгорілася дискусія навколо того, чи варто польському президентові брати участь у відзначенні 60-ї річниці перемоги над нацизмом 9 травня 2005 р. в Москві.

Найбільш скандальними 2005 р. у двосторонніх відносинах стали події, пов'язані з поїздкою А.Квасневського 8–9 травня на московські вчористості та з

²¹ *Słowiński K.* Kwestie historyczne w stosunkach polsko-rosyjskich w latach 2007–2015 // *Rocznik Integracji Europejskiej*. – 2021. – №15. – S.338.

²² *Bieleń S.* Историческая память в польско-росийских отношениях // *Stosunki Międzynarodowe – International Relations*. – 2016 – T.52. – №3. – S.66.

²³ *Domaradzki S.* Polityka historyczna... – S.37.

²⁴ *Lakomy M.* Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich na początku XXI w. // *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI w.* / Red. M.Stolarczyk. – Katowice, 2011. – S.80.

²⁵ Інститут Пам'яті Народової. Прегляд медіоів – 14 лютого 2005 р. [Електронний ресурс]: <https://ipn.gov.pl/pl/dla-medioiw/media-o-ipn/14353,przeglad-medioiw-14-lutego-2005-r.html> (дата звернення 27 травня 2022 р.).

²⁶ *Fedorowicz K.* Polacy i Rosjanie wobec polityki historycznej... – S.106; *Яжборовская И.С.* Катинское дело... – С.34.

незапрошенням у липні польського президента на відзначення 750-річчя заснування Калінінграда, в якому брали участь керівники Франції й Німеччини. Зокрема перед візитом президента в Москву польська опозиція наполягала на його скасуванні за прикладом того, як це зробили у двох балтійських державах. Ще більше критики пролунало щодо недалекоглядності очільника Польщі, коли під час офіційного виступу В.Путін не згадав польських борців із нацизмом у переліку «антифашистських» рухів Європи, що у Варшаві сприйняли як приниження. Такі дії підтверджували тезу, що Москва прагне використовувати історію в політичних цілях для протидії іншим державам, котрі Кремль уважав «недружніми». До того ж заступник секретаря Ради безпеки РФ М.Спаський зажадав від польської сторони офіційних вибачень за смерть «десятків тисяч червоноармійців, замордованих у 1920–1921 рр. у польських концентраційних таборах»²⁷. Це дало підстави експертам говорити про свідомі кроки РФ щодо створення елементів напруги у двосторонніх відносинах²⁸.

Конфронтаційна лінія не лише не сприяла покращенню взаємовідносин, але додала аргументів прихильникам жорсткіших дій щодо Москви. Навіть помірковано налаштовані політики змушені були погодитися з тими, хто казав, що єдина мета Росії відносно Польщі – підкорення її або приниження²⁹. Водночас у російській історіографії також побутувала думка про недалекоглядність власної дипломатії в питанні загострення відносин із Польщею, оскільки, атакуючи позиції правлячої коаліції та президента А.Квасневського, налаштованих на продовження діалогу з Москвою, ці дії додавали політичних важелів опозиційним силам³⁰.

Перемога націонал-консерваторів із партії «Закон і справедливість» (також «Право і справедливість») 25 вересня 2005 р. на парламентських, а 23 жовтня – Л.Качинського на президентських виборах, у РФ була сприйнята доволі прохолодно. Водночас для польського керівництва важливим було віднайти точки дотику для відновлення добросусідського діалогу з Росією, і не в останню чергу в питаннях історії, зважаючи на те, яке місце в ідеології нової влади займала політика пам'яті та історична політика загалом³¹. Це підтверджувало інтерв'ю президента Л.Качинського російським журналістам, в якому він зазначав, що добрі взаємини з РФ були б дуже корисними, однак для цього слід залагодити питання історії³². При цьому деякі польські дослідники зазначали, що для правлячої партії Польщі її рефлексії над історією насамперед проходили в річищі здобуття внутрішньополітичних переваг, необхідних для формування відповідного іміджу й утвердження політичної лінії³³.

У Москві, хоч і не заперечували проти продовження діалогу в питаннях історії на експертному рівні, однак убачали в польських зусиллях елемент політичного тиску на Росію та «історично мотивовану русофобію». Радник В.Путіна з міжнародних питань С.Приходько, аналізуючи причини загострення двосторонніх відносин попередніх років і намагаючись підкреслити, що питання історичного минулого лежать у

²⁷ *Sielezin J.* Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy // *Facta Simonidis.* – 2020. – №13. – S.50.

²⁸ *Wasiuta O.* Stosunki polsko-rosyjskie // *Polska wobec sąsiadów: Współczesne stosunki polityczne* / Red. W.T.Modzelewski. – Olsztyn, 2009. – S.38.

²⁹ *Domaradzki S.* Polityka historyczna... – S.37.

³⁰ *Офицеров-Бельский Д.В.* Россия и Польша: неизбежное соседство? – С.21.

³¹ *Chojan A.* Fundamenty ideowe i cele polityki zagranicznej Prawa i Sprawiedliwości z perspektywy 2005 r. // *Myśl Ekonomiczna i Polityczna.* – 2016. – №1(52). – S.208–212; *Masiarz W.* Wybrane elementy polityki historycznej w Polsce w latach 1989–2008 // *Państwo i Społeczeństwo.* – 2008. – №2. – S.108–109; *Лыкошина Л.С.* Об исторической политике в современной Польше // *Россия и Польша: История общая и разобщенная* / Под ред. Е.И.Пивовара, О.В.Павленко. – Москва, 2015. – С.62.

³² *Lakomy M.* Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich... – S.88.

³³ *Bieleń S.* Историческая память в польско-российских отношениях. – S.66.

площині дискусій фахівців, констатував: «Поліпшенню атмосфери у цих взаєминах заважають різні гасла та постійне повернення – на мій погляд абсолютно непотрібне – до реальних і болючих, але зараз друго- або третьорядних історичних подій»³⁴.

Перемога в Польщі 2007 р. на дочасних парламентських виборах коаліції на чолі з «Громадянською платформою» вплинула на зміну тактичних підходів у конструюванні східної політики. Нова команда критикувала попередників за невдалі спроби закріплення польського лідерства у Центрально-Східноєвропейському регіоні, заострення взаємин з ЄС та незбалансованість відносин із РФ. Інструментом зміцнення становища на Заході мало стати налагодження конструктивного й паритетного діалогу з Росією, оскільки традиційні європейські партнери Польщі (Німеччина та Франція) були налаштовані на тіснішу співпрацю з Москвою³⁵.

Під час офіційного візиту прем'єр-міністра Польщі Д.Туска до Росії 8 лютого 2008 р. російські офіційні особи та преса висловили задоволення системними змінами у двосторонніх відносинах. Так, «Независимая газета», описуючи частину програми перебування, що стосувалася історичних проблем, згадала заяву Д.Туска, виголошену напередодні приїзду до Москви, в якій він розповідав про роль історії в польсько-російських відносинах, і в якій, на думку редакції часопису, простежувалося прагнення нового очільника уряду Польщі відійти від «історично зумовленої» політики своїх попередників³⁶. У ході переговорів польському прем'єрові вдалося домовитися про відновлення діяльності Польсько-російської групи зі складних питань, що запрацювала з червня під керівництвом двох співголів: колишнього міністра закордонних справ Польщі А.Ротфельда й ректора Московського державного інституту міжнародних відносин А.Торкунова³⁷.

Продовженням налагодження польсько-російських відносин став візит прем'єра Росії В.Путіна до Гданська 1 вересня 2009 р. з нагоди 70-річчя початку Другої світової війни. Напередодні приїзду він опублікував у польській пресі статтю, в якій закликав до примирення та партнерства в польсько-російських відносинах³⁸. Також, виступаючи на відповідних урочистостях, російський високопосадовець наголосив, що взаємини з Польщею мають бути позбавлені «нашарування минулого і зведення історичних поррахунків», як приклад навівши російсько-німецькі відносини, оперті на «співпрацю та партнерство»³⁹.

Ювілейні заходи не стали переломом у польсько-російському історичному діалозі, адже сторони переважно залишилися на визначених позиціях і власному баченні подій ХХ ст. Водночас було означено прагнення принаймні частково спробувати врегулювати деякі питання історії. Основу для історичного примирення активно розробляла Польсько-російська група зі складних питань, діяльність якої було відновлено у червні 2008 р. і котра з того часу встигла провести вже кілька засідань. Група зосередилася на визначенні напрямів майбутніх дискусій та спробі започаткувати специфічний процес побудови спільної історичної свідомості з урахуванням складних двосторонніх відносин, однак не мала повноважень для обговорення юридичних або питань, пов'язаних із політичними рішеннями щодо трактування історичних

³⁴ Niezadawalające stosunki polsko-rosyjskie // Wprost. – 2006. – 13 września.

³⁵ Czachor R. Miejsce Federacji Rosyjskiej w polskiej polityce wschodniej: Bilans 20-lecia // Wrocławski Przegląd Międzynarodowy. – 2011. – №2. – S.121.

³⁶ Див.: Greszta M. Prasa rosyjska o wizycie Tuska w Moskwie // Gazeta Wyborcza. – 2008. – 8 lutego.

³⁷ Mironyuk D., Żegota K. Działalność polsko-rosyjskiej grupy. – S.144.

³⁸ Putin W. Karty historii – powód do wzajemnych pretensji, czy podstawa pojednania i partnerstwa? // Gazeta Wyborcza. – 2009. – 31 sierpnia.

³⁹ Przemówienie premiera Putina na obchodach 70. rocznicy wybuchu II wojny światowej: 01.09.2009 [Електронний ресурс]: <https://dzieje.pl/aktualnosci/przemowienie-premiera-putina-na-obchodach-70-rocznicy-wybuchu-ii-wojny-swiatowej>

проблем. Одним із головних її завдань було виявлення й публікація документів та матеріалів, присвячених розстрілу польських військовополонених у Катині⁴⁰.

Катинська справа, на думку багатьох польських дослідників і політиків, була тим «лакмусовим папірцем», на основі якого можна говорити про реальний поступ не лише в розв'язанні історичних проблем, а й про загальний фон польсько-російських взаємовідносин. Однак проблема була в різному трактуванні цієї події. Якщо для Москви злочини в Катині стали просто однією з трагічних сторінок війни та, відповідно, вибачення й облаштування кладовищ вважалися максимумом, на який вона погоджувалася, то для Варшави вшанування жертв було лише першим кроком. Закрити цю трагічну сторінку спільної історії для поляків мало б офіційне розслідування та встановлення винних, компенсація польським жертвам сталінських репресій і визнання поляків репресованою нацією⁴¹. Ці вимоги йшли врозрід із панівною в Росії історичною доктриною, що у Другій світовій війні СРСР був насамперед жертвою, тож не міг відповідати за воєнні злочини, які повністю поклалися на нацистський режим. Росіяни не розуміли, як можна порівнювати природу німецького нацизму та радянського комунізму. Подібні зіставлення у Кремлі вважали несправедливими і шкідливими⁴². У 2009 р. президент РФ Д.Медведев призначив спеціальну комісію, метою якої було протидіяти «фальсифікації історії» – тобто тлумачити складні сторінки історії так, щоб не постраждав престиж російської держави⁴³. Результати роботи цієї інституції стали зрозумілими вже невдовзі, коли на шпальтах друкованого видання міністерства оборони РФ вийшла стаття військового історика полковника С.Ковальова «Історія – проти брехні та фальсифікацій», в якій викладалося російське бачення гострих питань. Серед іншого, автор виправдовував пакт Молотова – Ріббентропа, вступ Червоної армії в Польщу у вересні 1939 р., а також дорікав останній, що нібито її непоступливість «помірним вимогам» Німеччини й могла спровокувати напад на неї та розв'язання Другої світової війни⁴⁴. Подібні твердження згодом з'явилися в дослідженні під назвою «Таємниці польської політики 1935–1945», заснованому, як анонсувалося, на «секретних архівах» Служби зовнішньої розвідки РФ⁴⁵. Тоді ж у Росії почали виходити підручники з історії, в яких виправдовувалися злочини радянського режиму і стверджувалося, що катинські події, мовляв, стали «сатисфакцією» СРСР за загибель тисяч червоноармійців у польському полоні в 1920 р.⁴⁶

Водночас російський уряд залежно від зовнішньополітичної ситуації та певних геополітичних цілей готовий був йти на деякі поступки польській стороні в історичних питаннях, як це було, наприклад, при відкритті кладовищ у Катині та Мідному на початку 2000-х рр. Це давало змогу російській владі говорити про готовність до компромісів, а провину за конфлікти, що виникали через неузгодженість історичних проблем, покладати на поляків. У 2010 р. виповнювалося 70-річчя трагічних подій, і російська сторона погодилася провести спільне вшанування пам'яті жертв за участі вищих посадовців обох держав на місцях розстрілів під Смоленськом, що мало стати вагомим виявом нормалізації польсько-російських відносин. Зокрема співорганізатор церемонії від Польщі генеральний секретар Ради охорони пам'яті боротьби та мучеництва А.Пшевозник мав великі надії на позитивні зрушення у цих питаннях:

⁴⁰ Mironyuk D., Żggota K. Działalność polsko-rosyjskiej grupy. – S.145–146.

⁴¹ Domaradzki S. Polityka historyczna... – S.38.

⁴² Banaszkiewicz M. Zapętnienia polityki historycznej – przypadek rosyjski. – S.11.

⁴³ Słowiński K. Kwestie historyczne w stosunkach polsko-rosyjskich w latach 2007–2015. – S.340.

⁴⁴ Rosja: Polska odpowiedzialna za II wojnę światową [Електронний ресурс]: <https://wydarzenia.interia.pl/historia/news-rosja-polska-odpowiedzialna-za-ii-wojne-swiatowa,nId,861098>

⁴⁵ Sielezin J. Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski... – S.50.

⁴⁶ Ibid. – S.49; Słowiński K. Kwestie historyczne w stosunkach polsko-rosyjskich w latach 2007–2015. – S.340.

«Ми можемо говорити про нове відкриття у відносинах між Польщею та Росією [...] сам факт того, що прем'єр-міністр Російської Федерації В.Путін приїде до Катині та вшанує пам'ять жертв катинської різанини, – це вже величезна подія. Це перший такий високопоставлений чиновник Російської Федерації, який сам запросив польського прем'єр-міністра й вирішив узяти участь у відзначенні річниці Катинської різанини»⁴⁷. Проте поминальні заходи затьмарила одна з найтрагічніших подій у новітній історії Польщі – катастрофа президентського літака, в якій загинули сам польський очільник із дружиною та члени численної делегація високого рівня⁴⁸.

Реакція російської влади на авіатрошу під Смоленськом була показово співчутливою. Прем'єр-міністри В.Путін і Д.Туск разом відвідали місце трагедії, президент РФ Д.Медведев узяв участь у церемонії поховання подружжя Качинських у Кракові. Все це спонукало деяких польських та російських політиків, журналістів, аналітиків зробити висновок про те, що смоленська катастрофа може стати каталізатором польсько-російського примирення⁴⁹. Водночас існували і протилежні думки щодо її причини, зокрема праві політичні сили й пов'язані з ними медіа говорили про вибух бомби на борту літака. Згодом на цій версії наполягатиме комісія з розслідування катастрофи на чолі з А.Мацєревичем⁵⁰.

Післясмоленський період характеризувався посиленням двосторонніх контактів та різноманітністю зустрічей на різних рівнях, що посприяло також винесенню на порядок денний історичних питань. Перед приїздом Д.Медведева 6 грудня 2010 р. до Варшави Державна дума РФ ухвалила резолюцію, яка визнавала катинські події 1940 р. злочином сталінського режиму⁵¹, а ще раніше було підписано указ президента РФ про розсекречення документів щодо розслідування в 1991–2004 рр.⁵² Станом на 2011 р. польській стороні було передано 148 томів справи зі 183⁵³. Це, безсумнівно, мало посприяти, щоб візит президента Росії пройшов у дусі порозуміння і співпраці. Крім цього, Польсько-російська група зі складних питань оголосила про завершення роботи над спільним виданням «Білі плями – чорні плями: Складні питання в польсько-російських відносинах (1918–2008)», в якому підсумовувалися результати її діяльності⁵⁴. У цій ґрунтовній колективній праці було опубліковано 15 паралельних статей (окремо віддзеркалювали польське та російське бачення) щодо найгостріших історичних проблем, у тому числі радянсько-польської війни 1920–1921 рр., відносин СРСР і Польщі в міжвоєнний період, генези Другої світової та ін. Особливе місце посідали питання, пов'язані з катинською трагедією⁵⁵.

Під час перебування у Варшаві Д.Медведев мав зустрічі з президентом Б.Коморовським і прем'єр-міністром Д.Туском. Важливим наслідком візиту стало підписання двосторонньої угоди у справі створення центрів польсько-російського діалогу й порозуміння. У Польщі такий почав функціонувати 25 березня 2011 р., а російський було засновано президентським указом 1 січня 2012 р. Головним завданням центрів проголошувалася підтримка діалогу між двома країнами, вони мали вести наукові дослідження, здійснювати видавничу діяльність, поширювати знання про польсько-російські

⁴⁷ Цит. за: *Grodzki R.* Stosunki polsko-rosyjskie – nowe otwarcie? // *Biuletyn Instytutu Zachodniego*. – 2010. – №38. – S.5.

⁴⁸ *Ibid.* – S.4–6.

⁴⁹ *Stolarczyk M.* Rosja w polityce zagranicznej Polski... – S.69.

⁵⁰ *Желіховський С., Панченко Ю.* Вбивство президента Польщі: що показав звіт щодо Смоленської катастрофи 2010 р. [Електронний ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/04/13/7137763/>

⁵¹ *Zięba R.* Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich // *Stosunki Międzynarodowe – International Relations*. – 2018. – T.54. – №3. – S.15.

⁵² *Cisbocki B.* Stosunki z Rosją po pięciu latach polskiej polityki normalizacji // *Bezpieczeństwo Narodowe*. – 2013. – №27. – S.34.

⁵³ *Сусоева А.С., Нагорная О.С.* Россия и Польша в тени Катини... – С.19.

⁵⁴ *Mironiuk D., Żgoda K.* Działalność polsko-rosyjskiej grupy... – S.147.

⁵⁵ Див. прим.1.

відносини, історію, культуру обох народів⁵⁶. Прем'єр-міністр Польщі та очільник МЗС Д.Туск і Р.Сікорський назвали візит Д.Медведева й рішення російських органів влади ще одним важливим актом на шляху до «справжнього польсько-російського примирення»⁵⁷. Таким чином, у питанні подолання важкої історичної спадщини Варшаві вдалося досягти деяких поступок від російської влади, що принаймні на офіційному рівні на кілька років знизило градус риторики щодо історичних суперечок.

Значимо, що загалом реакція польських політиків на російські кроки в історичних дискусіях була різною. У той час, як польський уряд зайняв стриману позицію й обмежив історичні суперечки в переговорах із Кремлем, представники правої парламентської опозиції вважали, що польська держава має рішуче реагувати на будь-які провокації з російського боку⁵⁸.

Агресія Росії проти України 2014 р. обернулася помітним охолодженням у польсько-російських відносинах, ставши причиною призупинення діяльності Польсько-російської групи зі складних питань. В умовах наростання суперечностей у двосторонніх відносинах, у тому числі у трактуванні проблем новітньої історії, стало зрозуміло, що відкритий діалог між експертами буде як мінімум складним. 23 грудня 2015 р. у прес-службі МЗС Польщі повідомили, що А.Ротфельд подав у відставку з посади співголови групи. Це засвідчило, що польсько-російський історичний діалог залежатиме від розвитку геополітичної ситуації⁵⁹.

Починаючи з 2013–2014 рр. у російських підходах до інтерпретації історичних подій почали проявлятися широкі політичні наміри. Органи влади, політики, медіа цієї країни дедалі частіше використовувати історичну політику для формування національно-державної ідентичності сучасної Росії та забезпечення геополітичних інтересів. Завданням цієї політики було пробудити націоналістичні, імперіалістичні, войовничі настрої. Обслуговування істориками політичних цілей путінського режиму зумовило появу фальсифікованої «історичної істини», що не витримувала об'єктивної критики, однак наполегливо просувалася Кремлем як на внутрішній, так і на зовнішній аренах.

Це, зокрема, зумовило поширення в Росії заяв та різноманітних публікацій у пресі, де ставився під сумнів виклад історичних подій, на який спиралася польська сторона. Польщу звинувачували у «спробах переписати історію», зокрема щодо ролі Червоної армії у вигнанні з польської території нацистів, у нібито неправомірному покладанні провини на радянський уряд за вбивство польських офіцерів тощо⁶⁰. Також уже традиційно стверджувалося, що влада й суспільство Польщі начебто стоять на засадах «огульної русофобії».

Апогеєм загострення польсько-російських історичних дискусій стали виступ президента Росії В.Путіна в Державній думі у грудні 2019 р., а також опублікована під його підписом у червні 2020 р. стаття під назвою «Фактичні уроки 75-ї річниці Другої світової війни», де Польщі було приділено особливу увагу. Зокрема російський очільник провину в «підігруванні» нацистській Німеччині в розв'язанні війни в Європі фактично поклав на тодішню польську владу⁶¹. Відтак у російських медіа почали з'являтися публікації, автори яких саме Польщу звинувачували в поділі

⁵⁶ *Weremiuk S.* Polska wobec Rosji w latach 1992–2014: Od zależności postimperialnych do trudnych relacji: Analiza wybranych aspektów // *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego.* – 2015. – №13. – S.131.

⁵⁷ *Słowiński K.* Kwestie historyczne w stosunkach polsko-rosyjskich w latach 2007–2015. – S.345.

⁵⁸ *Ibid.* – S.346.

⁵⁹ *Mironyuk D., Żygota K.* Działalność polsko-rosyjskiej grupy... – S.151–153.

⁶⁰ *Лунатов С.П.* Правда о Катюши // Национальные приоритеты России. – 2013. – №1(8). – С.18–21; Варшавская секта: как Польша переписывает историю Второй мировой войны // *Известия.* – 2020. – 20 января.

⁶¹ *Putin V.* The Real Lessons of the 75th Anniversary of World War II [Електронний ресурс]: <https://nationalinterest.org/feature/vladimir-putin-real-lessons-75th-anniversary-world-war-ii-162982>

Чехословаччини, у «злочинній змові» з А.Гітлером та у вибуху Другої світової⁶². У відповідь прем'єр-міністр Польщі М.Моравецький зазначив: «Президент Путін брехав про Польщу багато разів, і він завжди робив це навмисно»⁶³. Загострення риторики щодо історичних проблем, перенесення її на найвищий рівень засвідчило радикальне погіршення польсько-російських відносин і фактично крах політики історичного примирення обох держав.

***

В історії відносин Польщі й Росії чимало трагічних сторінок, відгомін яких живе в історичній пам'яті та суспільній свідомості донині. Особливо це стосується подій ХХ ст. Намагання польського керівництва вибудувати відносини з Росією після падіння комуністичної системи на основі історичного примирення наразилися на діаметрально протилежну щодо одних і тих самих подій історичну політику Москви. Хоч Варшаві й удалося добитися деяких поступок від російської влади, реального взаєморозуміння в історичній площині досягнуто не було. Це стало наслідком того, що російська інтерпретація історичних подій поступово трансформувалася в один з інструментів здійснення агресивної зовнішньої політики та спроб відновлення втрачених сфер впливу на міжнародній арені.

REFERENCES

1. Banaszkiewicz, M. (2008). Zapętnienia polityki historycznej – przypadek rosyjski. *Państwo i Społeczeństwo*, 2, 9–17. [in Polish].
2. Bieleń, S. (2016). Istoricheskaya pamyat v polsko-rossiiskikh otnosheniyakh. *Stosunki Międzynarodowe – International Relations*, 52, 3, 65–80. [in Russian].
3. Buhlai, N.M. (2017). Polsko-rosiiski vidnosyny na pochatku XXI st. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalno-universytetu*, 48, 308–313. [in Ukrainian].
4. Bukharin, N.I. (2013). *Rossiya – Polsha: Opyt dvadtsatiletnikh otnosheniy: 90-e gg. XX v. – pervoe desyatiletie XXI v.* Sankt-Peterburg. [in Russian].
5. Chojan, A. (2016). Fundamenty ideowe i cele polityki zagranicznej Prawa i Sprawiedliwości z perspektywy 2005 r. *Mysl Ekonomiczna i Polityczna*, 1(52), 208–212. [in Polish].
6. Cichocki, B. (2013). Stosunki z Rosją po pięciu latach polskiej polityki normalizacji. *Bezpieczeństwo Narodowe*, 27, 29–48. [in Polish].
7. Czachor, R. (2011). Miejsce Federacji Rosyjskiej w polskiej polityce wschodniej: Bilans 20-lecia. *Wrocławski Przegląd Międzynarodowy*, 2, 109–131. [in Polish].
8. Domaradzki, S. (2008). Polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich po roku 1989. *Państwo i Społeczeństwo*, 2, 30–42. [in Polish].
9. Fedorowicz, K. (2004). Stosunki polsko-rosyjskie w polskiej polityce wschodniej (1991–2001). *Sprawy Wschodnie*, 1(5), 37–50. [in Polish].
10. Fedorowicz, K. (2014). Polacy i Rosjanie wobec polityki historycznej – sukcesy i porażki. *Rosjanie: Historia i kultura*, 97–109. Szreniawa. [in Polish].
11. Grodzki, R. (2010). Stosunki polsko-rosyjskie – nowe otwarcie? *Biuletyn Instytutu Zachodniego*, 38, 1–11. [in Polish].
12. Lakomy, M. (2011). Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich na początku XXI w. M.Stolarczyk (Ed.). *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI w.*, 69–112. Katowice. [in Polish].
13. Lykoshina, L.S. (2015). Ob istoricheskoy politike v sovremennoy Polshe. E.I.Pivovar & O.V.Pavlenko (Eds.). *Rossiya i Polsha: Istoriya obshchaya i razobshchennaya*, 60–77. Moskva. [in Russian].
14. Masiarz, W. (2008). Wybrane elementy polityki historycznej w Polsce w latach 1989–2008. *Państwo i Społeczeństwo*, 2, 105–113. [in Polish].
15. Mironyuk, D. & Żegota, K. (2016). Działalność polsko-rosyjskiej grupy do spraw trudnych na rzecz przeciwdziałania różnic w ocenie historii stosunków polsko-rosyjskich: geneza – przebieg współpracy – osiągnięcia. A.Żukowski, M.Chełmianiak, W.Kotowicz, K.Żęgota (Eds.). *Polityka pomnikowa w Polsce wobec poradzieckich miejsc pamięci*, 139–159. Olsztyn. [in Polish].
16. Ofitserov-Belskij, D.V. (2014). Rossiya i Polsha: neizbezhnoe sosedstvo? *Vestnik MGIMO-Universiteta*, 6(39), 18–28. [in Russian].
17. Sielezin, J. (2020). Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy. *Facta Simoniadis*, 13, 45–60. [in Polish].
18. Słowiński, K. (2021). Kwestie historyczne w stosunkach polsko-rosyjskich w latach 2007–2015. *Rocznik Integracji Europejskiej*, 15, 337–356. [in Polish].
19. Stolarczyk, M. (2016). *Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992–2015*. Katowice. [in Polish].
20. Susoeva, A.S. & Nagornaya, O.S. (2016). Rossiya i Polsha v teni Katyni: rol istoricheskoy pamyati v sovremennykh mezhhdunarodnykh otnosheniyakh. *Upravlenie v sovremennykh sistemakh*, 2(9), 16–22. [in Russian].
21. Torkunov, A.V., & Rotfeld, A.D. (Eds.) (2010). *Belye pyatna – chernye pyatna: Slozhnye voprosy v rossijsko-polskikh otnosheniyakh*. Moskva. [in Russian].

⁶² Єжова А.О. Історична політика Росії щодо Польщі // Молодий вчений. – Вип.6(94). – Одеса, 2021. – С.196.

⁶³ Польща відповіла Путіну на звинувачення у розв'язанні Другої світової війни [Електронний ресурс]: https://zn.ua/ukr/WORLD/polscha-vidpovila-putinu-na-zvinuvachennya-u-rozv-yazanni-drugoyi-svitovoyi-viyni-334458_.html

22. Wasiuta, O. (2009). Stosunki polsko-rosyjskie. W.T.Modzelewski (Ed.). *Polska wobec sąsiadów: Współczesne stosunki polityczne*, 9–50. Olsztyn. [in Polish].
23. Weremiuk, S. (2015). Polska wobec Rosji w latach 1992–2014: Od zależności postimperialnych do trudnych relacji: Analiza wybranych aspektów. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 13, 98–136. [in Polish].
24. Yazhborovskaya, I.S. (2011). Katyńskie delo: na puti k pravde. *Voprosy istorii*, 5, 22–35. [in Russian].
25. Yezhova, A.O. (2021). Istorychna polityka Rosii schodo Polshchi. *Molodyi vchenyi*, 6(94), 195–197. [in Ukrainian].
26. Zięba, R. (2018). Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich. *Stosunki Międzynarodowe – International Relations*, 54, 3, 9–34. [in Polish].

Oleh PIKH

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Senior Research Fellow,
Center for the Study of Ukrainian-Polish Relations,
I.Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine
(Lviv, Ukraine), olpikh@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2304-9002>

Historical Memory and Historical Policy as Elements of Confrontation in Relations Between Poland and Russia (1991–2020)

Abstract. The purpose of this study is to analyze the influence of historical memory and historical policy on the formation of bilateral relations between Poland and Russia in 1991–2020. The research methodology is based on the principles of historicism and objectivity, which provide complex and unbiased approach to processes, events, and facts covered in this article. The following methods have also been applied: historiographical analysis, chronological, comparative-historical analysis, and synthesis. **Scientific novelty.** The study covers and analyzes the insufficiently-researched matter of the role of historical memory and historical policy in the relations of Poland and Russia in Ukrainian historiography, outlining the correlation between the intensification of historical discourse in the sphere of politics and the emergence of misunderstanding and confrontation in bilateral relations, as well as the influence of both internal and foreign political factors on the process and forms of historical reconciliation of both states. Defining the key aspects of memory politics and the historical policy of Russia provides the opportunity to assess the goals and objectives of Russia's aggressive humanitarian expansionism towards neighboring states, including Ukraine. **Conclusions.** There have been numerous tragic pages throughout the history of Polish and Russian relations, especially regarding the events of the 20th century, echoes of which remain in historical memory and public consciousness to this day. The Polish leadership's attempt to build Polish-Russian relations after the fall of the communist system involving historical reconciliation impeded the bilateral dialogue as historical policies of both states regarding the same events have been diametrically opposed. Though Warsaw has been successful in obtaining certain concession from the Russian leadership regarding overcoming the difficult legacy of historical past, they failed to achieve real mutual understanding in the historical plane. This was a consequence of Russian interpretation of historical events, gradually transforming into an instrument of execution of aggressive foreign policy.

Keywords: Poland, Russia, Polish-Russian relations, historical memory, historical policy, humanitarian expansion.